

Planbureau voor de Leefomgeving

Verslag

Natuurverkenning 2011

Driebergen, Antropia

30 juni 2011

1. Introductie

Door Rijk van Oostenbrugge, Planbureau voor de Leefomgeving

Een hartelijk welkom voor iedereen. De bijeenkomst van vandaag vormt een afsluiting van externe activiteiten rondom Natuurverkenning 2011. Twee jaar geleden is het PBL gestart met de Natuurverkenning 2011 vanuit de gedachte het een interactief karakter te geven. Brede betrokkenheid realiseren was daarbij een grote uitdaging. Inmiddels is een diverse groep betrokken bij de natuurverkenning, maar veelal nog vanuit natuur en landschap organisaties. Het PBL is bezig dat breder te trekken. Vandaag staat daarom mede in het teken van het vormen en uitbreiden van coalities.

Momenteel is aandacht voor de natuur vooral gericht op korte termijn, maar ontstaat steeds meer ruimte voor lange termijn visies voor natuurbeleid. In eerdere bijeenkomsten is apart gesproken over landnatuur en over zeenatuur. Dat heeft steeds waardevolle resultaten opgeleverd voor het ontwikkelen van die visie. Vandaag zijn beide groepen bij elkaar: wat kunnen we over en weer van elkaar leren?

Het materiaal dat de afgelopen twee jaar is verzameld is verwerkt in het extern concept Natuurverkenning 2011, dat aan de genodigden van de bijeenkomst ter commentaar is voorgelegd. Vandaag wordt niet uitgebreid op het product ingegaan. Uit de reacties op het concept is gebleken dat de insteek van normatieve uitgangspunten, waarbij wordt teruggaan naar de oorspronkelijke doelen en de visie achter het beleid, sterk wordt onderschreven. Datzelfde geldt voor de keuze van de vier kijkrichtingen, die mede zijn ontwikkeld op basis van de input van eerdere bijeenkomsten. De kijkrichtingen schetsen een beeld voor 2040. De grote uitdaging is dat terug te vertalen naar beleid. Daar ligt een grote opgave voor het PBL. Onder andere op de beschrijving van de effecten van een terugtrekkende overheid en de aansluiting op uitvoering van het natuurbeleid zal nog een verbeteringslag worden gedaan in het eindproduct. Daar wordt de komende maanden nog aan gewerkt. Het definitieve document zal in november worden gepubliceerd. Daarmee stopt de rol van het PBL nog niet; zowel richting beleidsprocessen bij de rijksoverheid als bij provincies blijft betrokkenheid bestaan.

De herijking van de EHS heeft ons geleerd niet te snel je boodschappen weg te geven. Op dergelijke bespiegelingen komt het PBL aan het eind van het jaar terug in een themanummer van het tijdschrift 'Landschap'. Hopelijk komt daar nog een bijeenkomst uit voort die het PBL samen met de Werkgemeenschap Landschapsonderzoek (WLO) voornemens is te organiseren. Het onderwerp zal zijn: werken op het raakvlak van wetenschap en beleid, met de ervaringen van de Natuurverkenning 2011 als aanleiding.

Veel materiaal, betrekking hebbend op de scenario's, is te vinden op de website van PBL/Natuurverkenning. Daarnaast wordt op de website ingegaan op uitdagingen voor de natuur en bevat het diverse nieuwsberichten en publicaties (<http://themasites.pbl.nl/natuurverkenning>).

Het PBL heeft een kalender voor 2040 gemaakt: dat is de periode waarin vooruit wordt gekeken. De kalender is opgebouwd uit beelden die zicht geven op hoe tegen natuur kan worden aangekeken. Het is dan een kalender voor 2040, maar kan al volgend jaar worden gebruikt, omdat de werkdagen en data van 2012 precies overeenkomen met 2040. Aan het eind van de bijeenkomst wordt de kalender meegegeven.

Vervolgtraject: zoals eerder aangegeven vindt afronding in november plaats. Dat betekent dat het product inhoudelijk in september af moet zijn, zodat nog een inhoudelijke interne toets kan plaatsvinden. Boodschappen van vandaag kunnen nog verwerkt worden in het eindproduct.

2. Open Space

In de voorbereiding van de bijeenkomst is gezocht naar een werkwijze die het meest effectief is. De bijeenkomst is aan de ene kant een afronding van een traject, maar ook koppelpunt naar een nieuwe fase. Het is aan de deelnemers om vandaag het gesprek te bepalen. Dat kan in de werkvorm Open Space.

Open Space is een methode waarbij deelnemers zelf de thema's bepalen en zelf kiezen bij welk thema wordt aangeschoven. De themakiezer is tevens gespreksleider. Vooraf is om thema's gevraagd. Er zijn veel thema's binnengekomen, waaruit onderstaande programmering is gemaakt.

Ronde 1 (9.45- 10.30)

A Natuur in het hart van de economie

Hoe kunnen we de kijkrichtingen van de NVK 2011 meer 'economisch framen'?

- **Lydia van Westerouwen van Meeteren / Jieles van Baalen**, EL&I
- Verslag: Petra van Egmond

B Natuur voor mensen

Hoe kan de NVK 2011 eraan bijdragen dat het beleid van rijk en provincies zo wordt vormgegeven dat mensen zich weer betrokken voelen bij natuur (i.t.t. 'een speeltje van ecologen')

- **Elmar Teune**, EL&I
- Verslag: Irma Jorritsma

C Samenwerking met de landbouw

Hoe kunnen de potenties en ambities van (particulier) natuurbeheer, o.a. door boeren, beter worden benut?

- **Wim Dijkman**, CLM
- Verslag: Janneke Vader

(tijdens de bijeenkomst samengevoegd met G)

D Baten van ecosysteemdiensten

Is er inzicht in de baten van ecosysteemdiensten, gedifferentieerd naar gebieden? Zou dergelijke kennis nuttig zijn?

- **Harm van den Heiligenberg**, provincie Utrecht
- Verslag: Dick Melman

E Van patroonbenadering naar (eco)systeembenadering

Wat betekent 'natuur van estuarium en stuwwallen als systeem' (en niet de natuurdoeltypenbenadering), voor de herbegrenzing van de EHS, in combinatie met ander instrumentarium en rolverdeling publiek-privaat?

- **Riet Dumont**, provincie Gelderland
- Verslag: Arjen van Hinsberg

Ronde 2 (10.45- 11.30)

Kansrijke financieringsconstructies

Wat kunnen we komende jaren voor investeringen en exploitatie van natuur verwachten van recreatie, bouw, landbouw, zorg? Hoe ligt de verhouding overheid, burger, bedrijven?

- **Wim Lammers**, SBB
- Verslag: Ed Dammers

Natuur lift mee op ruimtelijke ontwikkeling voor recreatie

Het concept 'Vrijtijdslandschappen op particuliere grond' maakt een nieuwe band mogelijk tussen stad en land. Een van de financieringsinstrumenten heet particulier recreatiebeheer. Hoe werkt het? Hoe ziet het eruit en wat betekent het concept voor de natuurwaarden in het agrarische landschap?

- **Frank Stroeken**, Terra Incognita
- Verslag: Arjen van Hinsberg

Cultuurhistorie, streekidentiteit als kans voor natuur

Wat zijn kansen (of valkuilen) van de interesse in cultuurhistorie, streekproducten, identiteit etc, voor natuur?

- **Wim Dijkman**, CLM
- Verslag: Dick Melman

Wat is de bottom line voor het natuurbeleid?

Wat moet je in ieder geval blijven doen (gegeven de bezuinigingen), wat zijn 'cruciale sleutels' voor natuur in NL?

- **Jannemarie de Jonge**, Wing
- Verslag: Irma Jorritsma

Grond en grondmarkt

Hoe kunnen we, door aan de knoppen van grond en grondmarkt te draaien, de natuur een dienst bewijzen?

- **Tjebbe de Boer**, DLG
- Verslag: Rijk van Oostenbrugge

F Coalitievorming voor natuur in en om de stad

Met als doel kwaliteit van stedelijk wonen door groene verbindingen naar buitengebied, en als aanleiding grondposities / planningscapaciteit waar ontwikkelaars wel vanaf willen.

- Benoemd door Rob van Kalmthout, Proper Stok;
Philine Krosse, DRIFT
- Verslag: Ed Dammers

G Wat is de kernboodschap van de NVK 2011?

Accent Landnatuur

Gegeven de decentralisatie, bezuinigingen en een terugtrekkende overheid.

- **Tjebbe de Boer**, DLG
- Verslag: Rijk van Oostenbrugge

Diversiteit natuurtypen, door diversiteit verstedelijking

Hoe kan natuur meeliften op kansen voor andere vormen van verstedelijking (bijv. autarkisch wonen, of ontwikkelingen in krimpgebieden)?

- **Philine Krosse**, DRIFT
- Verslag: Janneke Vader

Wat is de kernboodschap van de NVK 2011?

Accent Zeenatuur

Gegeven de bezuinigingen en een terugtrekkende overheid.

- **Ton IJlstra**, EL&I
- Verslag: Wim Wiersinga

3. Resultaten Open Space

3.1. Natuur in het hart van de economie

Inbrenger thema: Lydia Westeouen
van Meeteren,
ministerie van EL&I

Verslaglegging door: Petra van Egmond,
PBL

Boodschappen voor Natuurverkenning

- Bruikbaarheid NVK wordt veel groter als de link vanuit de kijkrichtingen naar de context wordt gelegd (2-richtingen verkeer).
- Probleemanalyse ontbreekt: waar komt die hindermacht vandaan?
- Behalve verwarring over wat is natuur, ook verwarring over wat is economie en wat is de overheid. Economie is niet alleen gericht op het vermarkten van goederen. Bedrijven zijn namelijk ook gemotiveerd om iets met natuur te doen vanwege de ethische kant. Dit staat los van of er een markt voor is of vanwege imago.

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenning 2011

- Sommige dingen wel aan economie te koppelen, andere niet.
- Kijken hoe je economische krachten in kunt zetten om een bijdrage te leveren aan natuur.
- Naast economische motieven spelen bij inzet van bedrijven ook de morele en ethische aspecten een rol. Dus deze combinatie meenemen in de manier waarop 'de economie' wordt aangesproken voor financiering.
- Er blijft wel een overheidsrol voor dat deel van de zachte waarden/belangen waar geen 'vraag' is. Vroeger noemde we dat 'algemeen belang'. Op alle terreinen zie je dat de overheid probeert een deel van het algemene belang bij de markt neer te leggen (justitie etc. ook).
- Er komt een nieuwe rolverdeling: tussen overheid en partijen als natuurbeheerders meer hun eigen doelen nastreven. Overheid moet zelf aangeven wat ze daarnaast nog wil en daar voor staan.
- Wat is economie en welke rol speelt de overheid erin, om zwakke belangen te vertegenwoordigen die van algemeen belang zijn?

Boodschappen voor partners in natuur- en landschapdoelen vanuit de Natuurverkenning 2011

- Terreinbeheerders moeten een eigen rol gaan invullen, los van de overheid. Dit kan ook de onderhandelingspositie met de overheid (zachte waarden die niet door de markt worden opgepakt en waar een overheidsrol nodig is verhelderen).
- Terreinbeheerders, natuur- en milieuorganisaties & bedrijven moeten nadenken over het belang van natuur vanuit hun belangen en hun achterban.
- Terreinbeheerders 2 rollen:
 - grond als positie om vanuit te ondernemen; in dit licht zijn bezit en (privaatrechtelijke) rechten cruciaal;
 - verantwoordelijkheid om natuurdoelen te realiseren.

- **Bouwbedrijven:** grondposities ingenomen: eigenaar van de grond zit met die grond en de speculatiewaarde is er niet meer. Dit leidt tot omkering van denken, wat gaan ze doen in de tijd dat er niet gebouwd gaat worden of als er nooit gebouwd gaat worden.
- **DLG idem dito (BBL);** ontwikkelingen liggen stil. Gezocht naar invulling en mogelijkheden om daarmee de robuuste structuur voor de lange termijn dichterbij te brengen. Combinatiemogelijkheden kunnen ook voor een bepaalde periode zijn (bv 10-15 jaar dat het duurt voordat de zaak weer vlotgetrokken is). Dan tijdelijke ontwikkelingen in gang zetten om te verdienen aan groen (bv recreatie, windenergie etc.) die dan gebruikt kunnen worden om de omgeving een impuls te geven voor de lange termijn.

3.2. Natuur voor mensen

Inbrenger thema: Elmar Theune,
ministerie van EL&I

Verslaglegging door: Irma Jorritsma,
Wageningen UR

Boodschappen

De discussie ging over suggesties richting beleid, punten die Natuurverkenning zou kunnen opnemen.

- Slothoofdstuk NVK moet handvatten geven waarmee de onvrede over natuurbeleid (lijkt basis voor huidige regeerakkoord) kan worden verminderd. Dit ontbreekt nu nog.
- Positiever communicatie over natuurgebieden: trots uitstralen over natuurgebied (ondernemer adverteert hiermee); toegangsbord met wat wel mag i.p.v. de verboden op te sommen; voorlichting waarom gebied niet/deels open is.
- De overheid initieert een kwaliteitskeurmerk (grand cru, Michelin ster) en richt een instantie op die beoordeelt.
- Overheid zorgt ervoor dat de intentie van de regels wordt nageleefd i.p.v. de letter van de regel (verander het rigide karakter van natuurbeleid).
- Overheid moet niet voor elke uitzondering een nieuwe regel maken (omslag hierin maken).
- Niet wet en regelgeving laten bepalen wat waar moet voorkomen, maar de mensen in een gebied (zorg/betrokkenheid voor je eigen "achtertuin" is groter dan zorg voor een "overheidstuin").
- Kleinere rol van overheid en grotere rol voor gebiedsdeskundigen, d.w.z. vertrouwen en verantwoordelijkheid voor uitvoering geven gebiedsdeskundigen.
- Overheid heeft de beleidsregie; in een uitvoeringsovereenkomst worden afspraken gemaakt met gebiedsgebruikers.
- Overheid moet op basis van kennis de regie voeren.
- Kennis bij overheid moet worden vergroot.
- Natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer meer samen optrekken i.p.v. tegenover elkaar.
- Toegankelijkheid in het agrarisch gebied vergroten.

Overige opmerkingen

- Vanuit landbouw is weerstand omdat natuur beslag legt op grond (regeerakkoord is uiting ervan).

- Vanuit recreatie is de onvrede veroorzaakt door toegankelijkheid en niet eenduidige richtlijnen. De betrokkenheid is groot!
- Vanuit beheer: de overheid bepaalt wat er in een gebied moet, niet meer het beheer.

3.3. Baten van ecosystemendiensten

Inbrenger thema: Harm dan den Heiligenberg, provincie Utrecht

Verslaglegging door: Dick Melman, Wageningen UR

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenning 2011

- Interessant om de waarde van natuur te laten zien, met name in tijden van bezuiniging.
- Goed om te laten zien waarom we het doen.
- Het gaat niet alleen om geld; ook om beleving.
- Hard geld praat wel makkelijk.
- Vestigingsplaats waarde (combi cultuur, omgevingskwaliteit).

Boodschappen voor partners in natuur- en landschapsdoelen vanuit de Natuurverkenning 2011

- Natuur als investeringsobject; wat zijn de motieven?
- Inzichtelijk maken wat natuur toevoegt aan gezondheid.
- Gezondheidskosten besparing.
- Eigen fonds of tbo-fonds zou in elkaars verlengde moeten liggen.
- Bedrijven willen ernstig rekening houden met natuur.
- Met geldtermen kun je politici en organisaties overtuigen.
- Geld is een manier om duidelijk te maken dat natuur meer doet dan zeldzame soorten en internationale verplichtingen nakomen.
- Bedrijven denken en acteren vaak op regionaal niveau.
- Groene Woud is een voorbeeld van regionaal uitgewerkte waarde van ecosystemendiensten.
- De basis voor de monetarisering is niet allesbepalend; het gaat om aannemelijk maken.
- Beloning is voor eventuele investeerders essentieel; daar ligt ook een rol voor de overheid.
- Koppeling van inzichten overheid/bedrijfsleven/onderzoek/publiek: waarderingsgrondslagen hard maken; bewustwording/draagvlak.
- Geld koppelen aan deelproductmeerwaarde (weidevogelmelk).
- Waardering koppelen aan doelgroep (bedrijfsleven / consumenten).
- Hoekse Waard: plaagregulatie => spuitkosten besparing => boeren worden actor => publieksbewustwording => alternatieve inkomstenbron => asymmetrie problematiek
- Baten spelen verschillende rol in delen in het proces, maar dat is niet voldoende (ook beleving).
- Verschillende setting: bedrijven en vestiging / boeren en bedrijf: nu bedrijven interessant casussen in NVKJ.
- Gezondheidszorg: investeren in groen.

- Recreatie en natuur: dat moet beter verevend: kwantificering maakt fondsvorming makkelijker.
- Hoort bij deze tijd; geldgesprek voertuig wat nu belangrijk is.

3.4. Van patroonbenadering naar (eco)systeembenadering

Inbrenger thema: Riet Dumont,
provincie Gelderland

Verslaglegging door: Arjen van Hinsberg,
PBL

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenningen 2011

- Denk in kansen. Laat je verrassen.
- Kijk naar flexibiliteit in ruimte en tijd:
 - kijk minder naar exemplaren, meer naar populaties;
 - kijk niet naar gebieden, maar naar ecosysteemprocessen/ondergrond/populaties.
- Neem (water/milieu)omstandigheden voor het systeem als uitgangspunt en stuur op deze processen.
- Evenwicht in continuïteit en flexibiliteit.
- Natuurlijke processen zijn belangrijk; stel natuurlijkheid centraal.
- Stel doelen: wat willen we in Nederland? Geef duidelijkheid waar je aan werkt.
- Ontwikkel instrumenten die flexibiliteit mogelijk maken.
- Ontwikkel instrumenten die aansluiten bij ecosysteembenadering: flexibeler in ruimte en tijd (hoe in structuurvisie).
- Flexibiliteit vereist vertrouwen.
- Lagenbenadering uitbreiden naar maatschappij, partners, mogelijkheden voor ecosysteemfuncties.
- Geef agrarisch natuurbeheer een plek in het GLB i.p.v. in natuurbeleid, want het levert voor natuurlijkheid/natuur weinig op.

Boodschappen voor partners in natuur- en landschapdoelen vanuit de Natuurverkenning 2011

- Markt en bedrijfsleven.
- Waterschappen: volg systeembenadering uit de KRW.
- Nadenken over verschuiving van overheid naar markt: wat betekent dit voor keuzen/handelen
- rigiditeit weghalen? Komt voort uit wij-zij denken.
- TBO's: studeer op processen die natuurlijkheid biedt. Aandacht voor gradiënten, watersysteem, begrazing.
- TBO's zoek samenwerking. Spreek met één mond, maak één vuist.
- Herken veranderingen in de maatschappij en vorm nieuwe coalities rond concrete opgaven.

Overige opmerkingen

- Integrale gebiedsaanpak.
- Gebiedsontwikkeling: betrek partners, zoek nieuwe coalities rond concrete opgaven en behoeften in de regio.
- Verwarring over termen. TBO's: spreek met zelfde termen.

3.5. Coalitievorming voor natuur in en om de stad

Inbrenger thema: Rob van Kalmthout,
Proper Stok

Gespreksleider: Philine Krosse,
Dutchess

Verslaglegging door: Janneke Vader, PBL

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenning 2011

- Voorinvesteringen.
- (Financiële) steun vanuit de overheid door investeringen in voorzieningen zoals natuur/infrastructuur.
- Creativiteit.
- Tijdelijke natuur/landschap om daarmee ruimte van meer kwaliteit te voorzien en daarmee aantrekkelijker te maken voor verkoop. Maar natuur geeft onrust. Als het er eenmaal is, zal men tegen bouwontwikkelingen later demonstreren. Maak een driehoek overheid, ontwikkelaar, natuurorganisatie (en burger) om protest te voorkomen.
- Mogelijkheid: koppel beheer aan WOZ-waarde. Waardecreatie buiten je project binnen je project trekken.
- Scheiding tussen rood en groen is te heilig in Nederland. Haal het taboe ervan af.
- Proces: partijen bij elkaar brengen (gemeente, provincies, ontwikkelaars)
- Fiscaal aantrekkelijk maken voor de koper om natuur te financieren. Meteen in het concept van de ontwikkeling meenemen. Groenontwikkeling haal je in de ontwikkeling. Groen gezamenlijk eigendom. Gevaar: (emotionele) betrokkenheid kan afnemen met de volgende bewoner. Vergelijkbaar met vereniging van eigenaren.
- GLB inzetten voor beheer.

Boodschappen voor partners in natuur- en landschapsdoelen vanuit de Natuurverkenning 2011

- Zoek elkaar op (zie opmerking driehoek).
- Koppel aan recreatie.
- Ontwikkel alvast natuur om de waarde van grond te verhogen: voorinvesteren.
- Overleg met SBB over in welke bosgebieden kan worden ontwikkeld.
- Zie idee boven vereniging van eigenaren.

Overige opmerkingen

- Waarde van de grond is een item, wachten op een goede prijs, meer beweging is nodig, grondmarkt staat op slot.
- Wat kun je doen met grond van ontwikkelaars en dat inzetten voor andere functies. Daar zit veel economische pijn.
- Mogelijkheden voor kleinere percelen biedt veel mogelijkheden voor een groter gebied, dan kun je al heel wat terugverdienen.
- Je kunt daarmee best een deel dempen.
- RO is ook structureel aan het veranderen. Daarom zul je niet altijd meer je investering kunnen terugverdienen.

- Niet meer één groot massief plan maken. Organisch ontwikkelen/bouwen. Ruimtelijke kwaliteit/welstand laat je los.
- Overheid kan niet de markt sturen op gebied van grondprijzen.
- Grondposities op basis van verschillende motivaties ingenomen. Nu worden grondposities alleen nog ingenomen als er zekerheid is.
- Druk op bouwvolume wordt minder.
- Koppel aan recreatie. Denk na over het beheer, want dat is duur. Agrariërs kunnen dat goedkoper dan gemeenten of recreatieschappen.
- Grondruil.
- Water als thema om dit probleem op te pakken.
- Met minder bebouwing, meer waardecreatie door landschappelijke meerwaarde.
- Complexiteit door de grote hoeveelheid grondeigenaren in de grondpositiegebieden.
- Veel is afhankelijk van de schaal.
- Kijk of de grondposities wel of niet uit de balans zijn gefinancierd. Van welke grond moeten ontwikkelaars zo snel mogelijk vanaf? Meeste kans voor creatieve ideeën. Grond die uit de balans is gefinancierd, biedt kansen voor waardecreatie door natuur.

3.6. Wat is de kernboodschap van de NVK 2011? Accent Landnatuur

Inbrenger thema: Tjebbe de Boer, DLG
Verslaglegging door: Rijk van Oostenbrugge,
PBL

Boodschappen algemeen vanuit Natuurverkenning 2011

- Het is tijd voor een nationaal debat over natuur (beleid), waarbij wordt teruggegaan naar de visies op natuur zoals die in de samenleving bestaan. Expliciet in de NVK-rapportage aangegeven dat hier meerdere actoren voor nodig zijn (overheden, 'groene' maatschappelijke organisaties, andere maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven). Dat is temeer belangrijk omdat PBL vaak wordt gezien als onderdeel rijksoverheid met groen imago.

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenning 2011

- Hier verschilden de deelnemers van mening. Het ene standpunt is dat de overheid een faciliterende rol heeft bij het op gang brengen van een nationaal debat over natuur (beleid). Het andere standpunt is dat zo'n rol juist bij private/maatschappelijke organisaties moet liggen.
- Overheid is nodig om regie te voeren op initiatieven die vanuit de samenleving komen. In de NVK-rapportage nadrukkelijker aangegeven op welk schaalniveau (rijk, provincie, gemeente/waterschap) die regie zou moeten liggen.

Boodschappen voor partners in natuur- en landschapsdoelen vanuit de Natuurverkenning 2011

- Bouwsector: meer aandacht voor leefomgevingskwaliteit van bouwprojecten. Dat is ook een voorwaarde voor de bouwsector omdat veel meer dan in het verleden 'vraaggericht' moet worden gewerkt. Vanuit deze invalshoek contacten leggen met natuurorganisaties.
- Natuur- en landschapssector: eveneens meer aandacht voor 'vraaggerichte' aanpak, in die zin dat bij natuurontwikkeling en -inrichting nadrukkelijke rekening wordt gehouden met wensen vanuit de samenleving. Vanwege de bezuiniging op subsidies is zo'n accentverschuiving nog belangrijker geworden.
- Landbouwsector: meer geven in plaats van ontvangen.

Overige opmerkingen

- Tussenstappen naar 2040 in de NVK-rapportage in beeld brengen.
- No regret acties nadrukkelijker in beeld brengen in de NVK-rapportage.
- Concept voor roadmap meer ruimte geven in NVK; handreiking voor gebruik.
- Hoe om te gaan met terugtrekkende beweging overheid? Dit koppelen aan bezuinigingen, die dikwijls als effect hebben dat de resterende middelen worden ingezet op sectoraal natuurbeleid. NVK zou prikkel moeten geven dat verbinding met de samenleving moet worden versterkt.
- In NVK-rapportage signaleren dat robuust landelijk beleid dreigt weg te vallen.

3.7. Wat is de kernboodschap van de NVK 2011? Accent Zeenatuur

Inbrenger thema: Ton IJlstra,
ministerie van EL&I

Verslaglegging door: Wim Wiersinga,
IMARES

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenning 2011

Is de boodschap voor zee van dit kabinet dezelfde als voor het land? NEE: zee bevindt zich in een andere fase; is pas 10 tot 20 jaar bezig; bijv. ruimtelijk beleid? Regulering van gebruik geschiedt nog ad hoc met gaten én de internationale component! IMO voor scheepvaart; visserij aan EU (GVB) en natuur is Natura 2000 van EU. De politiek moet wel mee, daarover zijn organisaties het eens, want ecosysteemdiensten komen nauwelijks nog van de grond. EU gaat zich bezighouden met de ruimtelijke planning op de Noordzee. De uitgangspunten zijn niet veranderd. De functionele kijkrichting lijkt al van toepassing te zijn; die was al prevalerend als dominante beleidsvisie.

- Natura 2000 is ok. Maar Europa, moet dat zo groot zijn? Ontwikkelingen in de visserij zijn positief; gebruik gaat hand in hand met natuur. Het effect is geringer: gaat dit samen met andere partijen?

KRM roept ook op tot ruimtelijke maatregelen voor beschermde gebieden (komen die er meer?) De verwachting is dat de politiek nu niet rijp is voor meer gebieden; kansloze boodschap is 'ga door met meer'; kansrijk = consolideer wat er nu in de pijplijn is; voor natuur was tot nu toe nog niet zoveel.

- Beschermde gebieden op zee is een vertaling van het land. Op zee heeft het echter minder effect. Zet daarom in op verduurzaming van de gebruikers; dat kan heel effectief zijn aangezien daar meer draagvlak voor is bij de gebruikers zelf.
- Olie en gas: over 30 jaar zijn er lege velden. Wat doen we daar mee (officieel moeten ze weg)? Ecosysteemdiensten als CO2-opslag, viskweek, recreatie.
- Ruimtelijk beleid? Nu is men ad-hoc bezig rond bestaande functies: moet dat structureler? De NWP beleidskaart heeft geen status; wind komt er aan (ook vanuit Europa). De natuurwaarden liggen buiten de zuidelijke Noordzee; een visakker (doen we ook in de Waddenzee, denk aan de mosselkweekpercelen) in de zuidelijke Noordzee remt de verduurzaming van de sector!!! Het is ruimtelijk beleid dat een stuk inkomenszekerheid biedt.

Overige opmerkingen

- Vissen op een postzegel → vissen voor een bepaalde groep vissers?
- Decentralisatie op zee?
- Budgetten voor zee?

Boodschappen voor partners in natuur- en landschapsdoelen vanuit de Natuurverkenning 2011

- Visserij: kijk naar de ruimtelijke ontwikkeling ook in je eigen belang. Nu liggen er kansen om zelf initiatief te nemen op mariene bedrijvigheid, zoals viskweek op zee (pas op voor het beeld van de zalmkweek). Het kabinet geef daarvoor maximaal ruimte, maar formuleer de voorwaarden (om escalatie te voorkomen) en faciliteer. Faciliteren kan bijv. door het verstrekken van subsidies voor de onrendabele kop (=ontwikkeling). Denk aan de pulskor; de sector heeft nooit mee betaald voor de ontwikkeling.
- Niet economische partners/NGO's (constructieve boodschap): grijp je kans met initiatieven als de Viswijzer, ESI en 'clean ship concept'.

3.8. Kansrijke financieringsconstructies

Inbrenger thema: Wim Lammers,
SBB

Verslaglegging door: Ed Dammers, PBL

Boodschappen vanuit Natuurverkenning 2011

Financieringsconstructies zijn niet gelijk aan geldstromen. Bij de eerste is er namelijk sprake van een rendement op het beschikbaar stellen van geld en bij de laatste niet. Om financieringsconstructies van de grond te krijgen is het belangrijk dat er een sprong wordt gemaakt van individuele projecten naar integrale systemen en van gerichtheid op de korte termijn naar aandacht voor de lange termijn. Daarnaast dienen er coalities te worden gevormd om de projecten vlot te trekken. Verder is de omvang van plangebied belangrijk. Hierbij zou meer op het rendement dan op het volume moeten worden gestuurd ('minder maar beter'). Voorts zouden private partijen langer bij een investering

betrokken moeten zijn: niet alleen bij de aanleg, maar ook bij het beheer (het beheer kan zo nodig worden uitbesteed).

De provincies zouden de regie kunnen voeren; informatie over de verwachte resultaten zou het PBL kunnen leveren. Belangrijk is dat de provincies duidelijke kaders stellen. Hierbij gaat het om het vaststellen van de buitengrenzen van een gebied, om duidelijke gebods- en verbodsbepalingen, om continuïteit in het beleid, om functionele eisen (globale aanduiding van natuurontwikkeling) in plaats van inhoudelijke eisen (gedetailleerde en statische natuurdoeltypen) en om het scheppen van voldoende ruimte voor creativiteit. Voor private financiering van natuurontwikkeling is het belangrijk dat er ook andere ontwikkelingen worden toegestaan. De private partijen moeten er immers belang bij hebben. Zo kunnen er concessies aan recreatiebedrijven in natuurgebieden worden gegeven als zij een deel van het beheer voor hun rekening nemen. Belangrijk hierbij is dat er ook kwaliteitseisen worden gesteld.

Voor de financiering van natuurontwikkeling dient vooral met dikke geldstromen te worden meegelift. Denk aan investeringen die worden gedaan in:

- Water: meeliften met investeringen die gedaan worden om de waterveiligheid te vergroten en meer drinkwater te winnen.
- Woningbouw: bewoners van nieuwe woningen via de VVE of de OZB voor het recht op een vrij of groen uitzicht laten betalen.
- Gezondheidszorg: ziekenhuizen en zorginstellingen aan de stadsranden kunnen meebetalen aan groenaanleg of natuurorganisaties sponsoren.
- Onderwijs: vrijkomende onderwijsgebouwen kunnen deels worden gesloopt en als parken worden ingericht.
- Landbouw: verbreding en innovatie van de bedrijfsvoering, verandering van het GLB (betalen voor groene diensten).
- Recreatie: er moet voldoende massa voor de voorzieningen worden georganiseerd, vooral grotere recreatiebedrijven en -ketens zijn hiervoor belangrijk, het groenfonds kan goedkope leningen verstrekken, de sector dient een meer proactieve houding aan te nemen en meer samen te werken.
- Grootschalige natuurbegraafplaatsen zijn vooral voor allochtonen relevant.

Belangrijk is om bij de financiering niet alleen de grondverwerving en de inrichting, maar ook het beheer mee te nemen.

Bedrijven kunnen invulling geven aan maatschappelijk verantwoord ondernemen door bij te dragen aan investeringen in natuur en landschap. Hierbij worden maatschappelijke doelen via private middelen gerealiseerd. Op deze manier creëren bedrijven waarde, waardoor de aandeelhouders tevreden kunnen worden gesteld. Er dient hierbij wel aandacht te worden besteed aan de intrinsieke waarde van het gebied. Daarnaast is het belangrijk dat er vanaf het begin duidelijke randvoorwaarden worden gesteld.

Bij samenwerking tussen publieke en private partijen kan er sprake zijn van opeenvolging in de tijd, bijvoorbeeld eerst publieke samenwerking (maatschappelijke doelen bepalen en randvoorwaarden stellen), daarna publiek-private samenwerking (tijdens de planvorming) en vervolgens private samenwerking (tijdens de uitvoering).

3.9. Natuur lift mee op ruimtelijke ontwikkeling voor recreatie

Inbrenger thema: Frank Stroeken,
Terra Incognita
Verslaglegging door: Arjen van Hinsberg,
PBL

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenning 2011

N.a.v. een presentatie van Frank Stroeken over 'recreatienetwerk van particuliere gronden' vervanger van de 'stadrandsparken' uit de NVK. Een netwerk zou een goedkoper en makkelijker te realiseren alternatief kunnen zijn.

- Erken vraag. Vraag is er en blijft er: er ligt een maatschappelijke opgave.
- Overheid: heeft daarbij tot taak particuliere elementen (natuurgebiedjes, campings, zorgboederijen etc.) te verbinden.
- De overheid moet de vraag kennen. De mogelijkheden onderzoeken: de grondbezitters zijn het begin. De overheid moet de parels die groei mogelijk maken herkennen. En uiteindelijk het proces voor realisatie te faciliteren.
- Zorg dat er een aanspreekpunt is voor welwillende eigenaren die zelf kansen zien in een zoekgebied.
- Maak meerwaarde inzichtelijk voor afzonderlijke partijen.
- Schep voorwaarden die recreatienetwerk mogelijk maken (aanleg camping mogelijk mits..., uitbreiding paardenstal mogelijk mits ...).
- Voorwaardelijke 'regelgeving': bij toelaten van camping => x km wandelpaden beheren.
- Begrens het zoekgebied (o.b.v. vraag) niet te klein: anders is er geen flexibiliteit!!
- De overheid moet ook belangen afwegen. Iedere partij is nu een afzonderlijke: bijv het recreatieschap heeft weer weinig met ruiters, etc.

Overige opmerkingen

- Recreatie is een te oubollige term. Een wervend verhaal is nodig.
- Bouwstenen van het recreatienetwerk zijn te maken en te financieren (zorgboerderij, plukboerderij, camping, etc.) door afzonderlijke partijen. Dat gebeurt al.
- Bij routes (wandel, fiets, vaar, ..) ligt dat moeilijker. Verbinding en samenhang gebeurt niet door afzonderlijke partijen. Soms is er geen behoefte bij individuele partijen, geen geld, etc.
- Kansen zijn aanwezig, maar wie combineert het? Wie doet het?
- Begin bij grondeigenaren en niet bij ruimtelijke ordenaars. De dynamiek is te groot.

3.10. Cultuurhistorie, streekidentiteit als kans voor natuur

Inbrenger thema: Wim Dijkman, CLM
Verslaglegging door: Dick Melman,
Wageningen UR

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenning 2011

- Revival van de streek! Waar hoor ik bij??
- De rol van landschap wordt in de NVK gemist.
- Landschap als voertuig voor natuur.
- Erfgoed komt er in het beleid goed af in vergelijking met natuur.
- Erfgoed ligt dicht bij natuur dan natuur; natuur teveel vertechnocratiseerd.
- Landschap is een handvat voor identiteit.
- Landschap als medium voor spiegeling ; het zegt iets over jezelf.
- Het huidige elitaire karakter is ook gegroeid; de 'allochtonen' komen mogelijk ook....
- Mensen opnieuw het landschap laten uitvinden; we zijn het kwijtgeraakt.
- Laat mensen het landschap weer benutten; groenblauwe dooradering als vehikel.
- De werkwijze is opgerekt; NVK vergt wel het uiterste aan spanwijdte van PBL.
- Landschap heeft een functie voor natuur, naast andere functies die het heeft.
- Cultuurhistorie wordt gespaard, dat heeft kennelijk iets; geschiedenis is in opkomst.
- Bouwwereld: waar bouwen we voor, ook een vraag aan zichzelf.
- Groenblauwe dooradering combineert cultuur en natuurverkenning (dijken, kreken, houtwallen, sloten); kans voor synergie.
- Relatie met schaal: kromme-rijng gebied herkenbaar; rand heuvelrug, appelteelt, buitenplaatsen.
- Natuur bekijken in het totaalplaatje.
- Kunnen we iets leren van de Engelsen? Die zijn al heel ver.
- Waardering van het landschap (hotspots; Sjerp de Vries).
- Waardering: visuele/beeld waarde; naast toe-eigeningswaarde; verhaalwaarde.
- Cultuurwaardering (open benadering) versus natuur (eigen betekenisgeving).
- Van natuurverkenning (sectoraal) naar landschapsverkenning (alomvattend) naar omgevingsverkenning (o.a. klimaat).
- Tip: mens in gebied (wat er voor/zie ik), onderzoeker ernaast.
- Bij cultuur als drager: automatisch streven naar die natuur die de cultuuraspecten versterkt; levert ook nieuwe financieringskansen.
- Bij streekidentiteit meer appelleren aan eigen verantwoordelijkheid.
- Zoeken naar financieringsrekeningen, bijv. streekrekeningen (gaat richting esd).
- Identiteit als verbindende factor. Daardoor ontstaat actie naar ontwikkeling van gebied; met o.a. uitstraling naar biodiversiteit en EHS.
- Op naar holistische benadering.

3.11. Wat is de bottom line voor het natuurbeleid?

Inbrenger thema:	Harm van den Heiligenberg, provincie Utrecht
Gespreksleider:	Jannemarie de Jonge, Wing
Verslaglegging door:	Irma Jorritsma, Wageningen UR

Boodschappen vanuit Natuurverkenning 2011

Aftrap: Het wordt minder met natuur, rolverdeling wordt anders. Hoe verdeel je rollen en verantwoordelijkheden over de verschillende partijen en hoe op verschillende schalen.

- Fatsoen! Doelen die je afgesproken hebt te halen met biodiversiteit (vitale natuur) moet je halen. Economie stuurt te veel, zorgt ervoor dat doelen en afspraken (internationale) niet worden nagekomen.
- Consequenties in kaart brengen als natuurbeleid wordt losgelaten moeten we nu weten wat die betekent voor biodiversiteit.
- Op een bepaald niveau moet er regie blijven door de overheid, niet voor alle vraagstukken rijksoverheid, maar soms ook provinciaal (internationale verantwoordelijkheid biodiversiteit is ook fatsoen; duurzame oplossingen).
- Draagvlak is nodig voor toegankelijkheid (in natuur meer dan 90%; in landbouwgebied 0%).
- (Objectieve) kennis bij de overheid is nodig om regie te kunnen voeren en dit ontbreekt steeds meer!
- Kennis overheid: kennisvelden verschuiven, oude garde wetenschappers loopt niet mee.
- Fysieke ruimte voor natuurlijke processen: dus concept van EHS zonder de biodiversiteitsdoelen van nu, maar met de oorspronkelijke doelen.
- Wetenschappers moeten op zoek naar "co-evolutie ter plekke" (weten wat waar samen kan voorkomen?).
- Ruimtelijk beleid is nodig voor realiseren van noodzakelijke fysieke ruimte.
- (Markt)partijen moeten een belangrijke taak hebben: TBO's, marktpartijen met belang bij natuur, eigenaren.
- Is natuur van private of publieke waarde? Wat is de rol van de overheid voor publieke waarde?
- Bedrijf redeneert economisch: bepaalde natuur is duur en levert niet genoeg op (blauw grasland).
- Verantwoording van uitgaven voor natuur worden niet begrepen.
- Verlies van blauw grasland kan je niet uitleggen t.o.v. het verwijt: Brazilië verliest tropisch regenwoud (fatsoenargument).
- Een rol voor de overheid is zorgen voor ruimte; hier is regie op nodig wat betreft het oppervlakte, maar ook wat betreft doelen.
- Rol partijen: veel kansen voor coalities.
- Voedselproductie grootschalig; intensief; ecologisch is meer oppervlakte. Hoe moet het?
- Consumentengedrag moet worden veranderd (opvatting).
- Per kijkrichting een andere bottom line voor verschillende aspecten.
- Kijkrichting stimuleert ideologische discussie.
- Geeft verstedelijking van het Groene Hart ook meer kansen voor natuur? Wie gaat dat betalen? De bewoners.
- Bottom line handhaven, ook continuïteit.

3.12. Grond en grondmarkt

Inbrenger thema: Tjebbe de Boer, DLG
Verslaglegging door: Rijk van Oostenbrugge,
PBL

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenning 2011

Consistentie in planologisch beleid is belangrijk. Breng meer transparantie in de verhouding tussen planologisch/ontwikkelingsbeleid en grondbeleid. Leg een zwaarder accent op (onderscheid van) rechten. Ontwikkel daar instrumentarium voor.

Boodschappen voor partners in natuur- en landschapsdoelen vanuit de Natuurverkenning 2011

Terreinbeheerders: zoek partners om te investeren in de realisatie van natuurdoelen. Strategische allianties verschillen tussen kijkrichtingen. Verschuiving in waardenkaders gaat snel. Voor begrip daarvan zijn kijkrichtingen bruikbaar. Combinaties en keuzes duidelijker allokieren.

Overig

- NVK schetst andere beelden voor natuurbeleid dan tot nu toe gevoerd. Consequenties voor grondbeleid? Lees daar weinig over in NVK. Denkend vanuit tijdschaal en abstractieniveau NVK; dus niet huidige herijkingsacties.
- Discussie oprekken naar Europa plaatst hoge grondprijzen in andere context. In Nederland verandering te voorzien? Bijvoorbeeld grondposities gemeenten worden zwakker vanwege economische krimp.
- Meer van 'consensusbeleid' naar 'rechtenbeleid'. Verkleving tussen overheid en terreinbeheerders die afgelopen decennia kenmerkend was neemt af.
- Grond geeft weliswaar macht, maar er kunnen ook andere rechten aan gekoppeld zijn. Bijvoorbeeld 'laagjes' kopen. Zoals naast grond ook ontwikkelingsrecht etc. Sluit goed aan bij kijkrichting functioneel.
- Onderscheid maken tussen verstedelijkend gebied en 'krimpgedebied'.
- Het belang van steden gaat verder dan alleen recreatie. Droge voeten bijvoorbeeld. Nijmegen als voorbeeld van combinatie tussen kijkrichtingen.
- Leg sterker het accent op combinatiemogelijkheden (bijv. Nijmegen, Groene Woud, Amsterdam in relatie tot landelijk gebied).
- Heb meer aandacht voor de functionaliteiten van de bodem en het gebruik daarvan. Bijvoorbeeld bosbodems die lange een ontwikkeltijd vragen nadrukkelijker waarderen.
- Heb meer oog voor nieuwe waarden van de grond.
- Het is merkwaardig dat rechten ondergrond anders geregeld zijn dan grondoppervlakte.
- Heb aandacht voor energie als nieuwe drijvende kracht in ontwikkeling van de grondmarkt.
- Maak een kaart met potenties van de ecosystemendiensten.
- Verschuif grondverwerving voor natuur van aankoop marginale gronden naar 'hote' gronden. Aankoopbeleid meer vanuit lange termijndoelen inzetten.

3.13. Diversiteit natuurtypen, door diversiteit verstedelijking

Inbrenger thema: Philine Krosse,
Dutchess
Verslaglegging door: Janneke Vader, PBL

Boodschappen voor overheidsbeleid vanuit Natuurverkenning 2011

- Financiering door woningen in buitengebieden.
- Watersysteem als uitgangspunt.
- Stroomgebiedsbenadering.
- Nu: rigiditeit waarop met natuur wordt omgegaan.
- Cyclische proces.
- Benader meer de landschappelijke kant van natuur en de andere waarden van natuur zoals esthetisch, beleefbaarheid.
- Geef mensen in krimpgebieden meer mogelijkheden voor wonen waar zij willen.
- Meer uitdragen.
- Gemeenten niet meer op de stoel van ontwikkelaar gaan zitten. Via een herstructureringsfonds alle grond opkopen.
- Pas de gemeentefinanciering aan, niet meer op basis van inwoneraantallen.
- Los laten van groeidoelstellingen.
- Kijk naar de mechanismen, zowel fysisch als maatschappelijk.
- Waterschappen.
- Denk regionaal (landsdelen). Provincies zijn te klein, gemeenten zijn te groot.
- Schakelen tussen schalen (zowel geografisch als op overheidsniveau en in tijd).

Boodschappen voor partners in natuur- en landschapsdoelen vanuit de Natuurverkenningen 2011

- Projectontwikkelaars spelen een belangrijke rol.
- Boeren (in het kader van biogewassen).
- Creatief en cyclisch, integraal, visueel, interdisciplinair, kunnen denken vanuit de opgave.

Overig

- Opmerking: het gaat niet specifiek om natuurtypen, meer om landschap. Wonen als uitgangspunt voor diversiteit landschap.
- Vraag Gelderland: waar faciliteer je natuur? In een flexibele vorm. Op kaarten zet je natuur op vlakken, maar dat is geen systeembenadering.
- Gelderland: herijking natuur: manifestpartijen: welke aangewezen, nog niet ontwikkelde natuur kan weg?
- Watersysteem: daar zitten knoppen in waar je mee kunt sturen. Bijvoorbeeld veiligheidsniveau wordt ingezet op hoeveelheid kapitaal dat moet worden betaald.
- Stroomgebiedsbenadering.

- Op terpen wonen.
- Kijk naar de fysieke uitgangspunten voor de inrichting van Nederland.
- Lagenbenadering.
- Identiteit van het gebied.
- Systemenbenadering.
- Toegankelijkheid van landschap/natuur als uitgangspunt.
- Krimpgebieden voor biogewassen.
- Flexibele mechanismen.

4. Doorwerking en benutting Natuurverkenning 2011

Een aantal deelnemers licht toe hoe ze de Natuurverkenning in hun eigen werksituatie in kunnen zetten. Jannemarie de Jonge stelt vragen.

Diederik van Hoogstraten, ABL2

2040 is heel abstract en ver weg. De dialoog en het proces zijn interessant. Met de vragen die anderen mij stelden kan ik op pad en dat maakt het wat concreter.

Vraag: Zijn er, gezien de huidige 'malaise' in gebiedsontwikkeling, nog extra interessante partijen te noemen?

Niet direct, maar in coalities werken betekent open werken en samen de integraliteit voor ogen houden; dat kan tot creatieve oplossingen leiden. Het doorgronden van alle aspecten van een gebied kan leiden tot de beste oplossing. Voor grote gebieden ligt daar een sterke rol vanuit de provincies; voer goede regie.

Riet Dumont, Provincie Gelderland

Het concept EHS dat achter de Natuurverkenning ligt is het belangrijkste; daaraan moet worden vastgehouden. De laatste tijd wordt steeds meer over 'elitenatuur' gesproken en daar heb ik last van. Als systeemecoloog heb ik het over systeemwerking. Bedenk wat we kunnen doen vanuit de opgave en vanuit hetgeen we hebben.

Creëer integraliteit in een gebied met behulp van mensen uit dat gebied en zoek gezamenlijk naar combinaties. Kijk ook daar vanuit de opgave en zoek daar vervolgens je partners bij om mee aan de slag te gaan.

Vraag: Hoe kan je de kijkrichtingen daarbij benutten?

De kijkrichtingen drukken je met de neus op de feiten waar het eigenlijk over gaat. Het boek van Maarten Jacobs (waarbij hij ingaat op drie manieren van kijken naar het landschap, het 'kubieke landschap') heeft daarbij een grote impact op mij gehad. Zo is het aantal kilometer fietspad dat er ligt niet belangrijk, maar wel waar de fietser langs gaat.

De Natuurverkenningen geven een kapstok om het gesprek te voeren.

Janneke van Montfort, Staatsbosbeheer

Wat ik mooi vind aan de Natuurverkenning is dat met de kijkrichtingen uit wordt gegaan van de waarde van natuur voor mensen. Door de tijd veranderen de beelden en daarmee ook de kijkrichtingen. Sommige krijgen een tijdje meer aandacht dan de andere.

Vraag: Wat heb je nog nodig van partijen om de NVK beter te kunnen benutten?

Momenteel heb ik veel behoefte aan het aangeven van wat er nu nodig is om stappen te kunnen gaan zetten. Zijn er structurele veranderingen nodig, nieuwe financieringsconstructies? Er ligt nog een uitdaging in het toepasbaar maken van dergelijke nieuwe instrumenten.

Ton IJlstra, ministerie van EL&I

Vraag: Zeenatuur is nog niet 'besmet' met oude denken. Hoe kan jij Natuurverkenning gebruiken in je eigen werk?

Ik ben tot de conclusie gekomen dat met name functionele natuur gelijk is aan de beleidsstructuur die al 20-25 jaar de grondslag is voor het Noordzeebeleid. Hoe kan je zo'n document benutten voor ontwikkeling van het beleid? Ik heb de verwachting dat het Noordzeebeleid niet veel zal veranderen. De rol van de Natuurverkenning is aan de hand daarvan kijken naar een structurele aanpak en benutting van de instrumenten. Structureel ingrijpen op het gebruik en daarbij onverminderd doorgaan met verduurzaming van visserij.

Vraag: Wat kunnen de werelden zee en land van elkaar leren?

De Noordzee kan veel leren van de op het land gemaakte fouten. De Noordzee zit op het vlak van beleidsontwikkeling in een totaal andere fase dan landnatuur, waar al langer beleid is. Op de

Noordzee is in formele zin nog niks bestemd; er wordt vooral gehandeld op ad-hoc basis. Het ruimtelijk beleid zou beter gebruikt moeten worden om natuurkwaliteit te consolideren. Eén van de redenen dat natuurbeleid een serieuze stap terug moet maken is dat er te weinig draagvlak is geweest bij de mensen die het moeten uitvoeren. Betrokkenheid en verantwoordelijkheid is belangrijk voor de Noordzee.

In Noordzee kringen liggen de Natuurverkenningen nog niet op het nachtkastje van de betrokkenen, maar dat kan nog komen.

Reflectie

Door Lydia Van Westerouen van Meeteren, ministerie van EL&I

Teruggaand naar april 2010 in Houten: de eerste contouren van de Natuurverkenningen waren al zichtbaar. Op kaarten van Nederland werden natuurtypen ingetekend. De rol van de overheid stond daar centraal. Nu, in 2011, bevinden we ons in een andere situatie met een regeerakkoord waarbij natuur, burgers en bedrijven een stap terug moeten doen. Elitenatuur wordt genoemd. Vandaag zat ik in de groep waar werd gesproken over mogelijke manieren om de Natuurverkenning in het economisch proces terug te brengen.

Ook al is er sinds april 2010 veel gebeurd, we kunnen de Natuurverkenning nu goed gebruiken. Zet natuur breder in: wat doet het mij als mens, wat kan ik er mee als ondernemer? Dat is een invalshoek die zeker goed past bij het nieuwe economische klimaat waarin we ons bevinden. Het gaat steeds meer om ecologisch handelen: ondernemers die op een creatieve manier met natuur handelen; het gaat het niet alleen om handel, maar zeker ook om de zachte waarde van het economisch model. Wanneer het gaat om economie en natuur gaat het niet alleen om financiering en financieringstekorten.

Een ander punt: het regeerakkoord ademt de sfeer van korten, daar staat de herintreding van de samenleving en terugtrekking van de overheid bij. De overheid kan het echter niet uit handen geven en verwachten dat alles plaatsvindt zoals je het voor ogen hebt op het moment van uit handen geven. De overheid wil zaken juist meer overlaten aan de samenleving. Daar horen een goede regie en harde grenzen bij, maar daarbinnen moet de ruimte worden gelaten om creativiteit te laten ontstaan. Er moet een nieuw evenwicht ontstaan tussen overheid en samenleving. Dat is een enorme opgave, maar zeker de moeite waard. Men zegt dat uit crisis mooie dingen ontstaan. Een van die mooie dingen kan zijn dat natuur en sociaal meer naar elkaar toe kunnen komen.

In het boek 'Moeten we van elkaar houden?' van Bas Heijne, een notitie over populisme, wordt in één van de essays aangegeven dat je nog zoveel beleidsplannen en zaken kan gaan regelen, maar uiteindelijk gaat het er om dat natuur in de mens moet zitten.

5. Afsluiting

Door Rijk van Oostenbrugge, PBL

Er zijn veel kaartjes ingeleverd waarop vragen zijn beantwoord over het vervullen van een ambassadeursrol en het bevorderen van coalities. Daar komt een algemeen beeld uit. Natuur kan als inspiratie worden gebruikt en het is belangrijk je te kunnen verplaatsen in anderen, mede bij het leggen van contacten.

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft dankbaar gebruik gemaakt van alle input van zowel vandaag als in vorige bijeenkomsten. Als de Natuurverkenning klaar is zal een ander de rol van platformfunctie op moeten pakken. Waar het PBL wel een rol in kan blijven spelen is het leveren van input voor het debat over waardeoriëntatie en de consequenties van keuzes zichtbaar maken. Die keuzes moeten wel degelijk gemaakt worden, waar de overheid in ieder geval een rol in heeft.

In november krijgt iedereen het eindproduct Natuurverkenning opgestuurd. Dat boekje is niet het belangrijkste product; de website is zeker zo belangrijk. Het allerbelangrijkste is echter het debat dat gevoerd moet worden!

Bijlage 1 Deelnemerslijst

Naam	Organisatie
Diederik van Hoogstraten	ABL2
Jos Roemaat	APNL
Anne Reichgelt	Bosschap
Carleen Weebers	Bosschap
Wim Dijkman	CLM
Mireille de Heer	De Heer & Co.
Tjebbe de Boer	DLG
Walter Mommersteeg	DLG
Philine Krosse	Dutchess
Wiebe Oosterhoff	Gemeente Almere
Ed Buijs	Gemeente Amsterdam, DRO
Jeroen Schenkels	Gemeente Utrecht
Wim Wiersinga	IMARES
Emile Bruls	Kenniscentrum Recreatie
Coen Langkemper	KNHS
Gerbrand van 't Klooster	LTO Noord
Ton IJlstra	Ministerie van EL&I, directie AKV
Jieles van Baalen	Ministerie van EL&I, directie NLP
Barto Piersma	Ministerie van EL&I, directie NLP
Lydia van Westerouen van Meeteren	Ministerie van EL&I, directie NLP
Elmar Theune	Ministerie van EL&I, directie NLP
Bart van Bleek	Ministerie van I&M
Walter Kooy	Nationaal Groenfonds
Robert Hijdra	Natuurmonumenten
Arjan Nienhuis	Nienhuis Landschapsarchitectuur
Aart Tacoma	Nogepa
Edwin Nagtegaal	Productschap Vis
Sandra Beekman	Productschap Vis
Niels Schotsman	Provincie Fryslân
Riet Dumont	Provincie Gelderland
Harm van den Heiligenberg	Provincie Utrecht
Marco van Steekelenburg	Provincie Zuid-Holland
Marco Kraal	Sportvisserij Nederland
Janneke van Montfort	Staatsbosbeheer
Wim Lammers	Staatsbosbeheer
Frank Stroeken	Terra Incognita

Hendrike Geessink	Utrechts Landschap
Theo Verstrael	Vlinderstichting
Barend van Gernerden	Vogelbescherming
Dick Melman	Wageningen UR
Irma Jorritsma	Wageningen UR
Paul Opdam	Wageningen UR
Bram van de Klundert	WWF

Organisatie	
Ed Dammers	PBL
Petra van Egmond	PBL
Arjen Hinsberg	PBL
Rijk van Oostenbrugge	PBL
Keimpe Wieringa	PBL
Janneke Vader	PBL
Jannemarie de Jonge	Wing
Simone Mink	Wing

Bijlage 2 Uitwerking vragenkaartjes

Ik zou de Natuurverkenning 2011 willen benutten om...

- Te kunnen achterhalen vanuit welke waarden, vooroordelen en patronen partijen handelen en daarmee denkrampen te doorbreken.
- Te zoeken naar no regret beleid voor de korte en middellange termijn.
- Te zoeken naar nieuwe coalities.
- Een gesprek te beginnen over de ruimte die nodig is voor ecosystemen die operationeel zijn, waarin ook wilde dieren voorkomen, die de begroeiing beïnvloeden. Natuurlijk en functioneel. (zeedefensie, waterbeheer, recreatie)
- Ideologische discussie over natuur/natuurbeleid aan te gaan.
- Input bij de ontwikkeling van een nieuwe visie op natuur van Vogelbescherming.
- De leiding en staf van DLG te voorzien van een breder denkkader rond 'natuur'.
- Discussie te starten in provincies met overheden, bedrijfsleden en beheerders over natuurambities, instrumentiek, financiering en werkwijze.
- Met de denkrichtingen de discussie aan te gaan over de vraag; wat willen we nu eigenlijk? Dat op verschillende schaalniveaus te doen en daarbij kiezen (prioreren) in doelen en manieren om die doelen te realiseren.
- Te communiceren.
- Te laten zien dat zeenatuur fundamenteel anders (zou moeten zijn) is dan landnatuur.
- Verschillende invalshoeken/beelden als leidraad/inspiratie op te doen.
- De verschillende denkrichtingen concreter te maken waardoor in gebieden er meer samenwerking is om samen te realiseren.
- Er argument voor ontwikkeling van natuurbeleid in discussies aan te kunnen ontlenuen.
- De discussies over natuur(beleid) scherp te krijgen en een helder beeld daarvan te geven.
- Ideeënontwikkeling in samenspraak met de Noordzee omgeving te vormen.
- Het draait voor mij om de dialoog in de wereld rond milieu en natuur beter te begrijpen. Hierdoor zijn wij beter in staat om ruimtelijke opgaven als systemen te benaderen en in te vullen.
- Streefbeelden te gebruiken voor een open maatschappelijke discussie over natuurdoelen.
- Kijkrichtingen uit te werken voor de provincie Utrecht.
- Streekidentiteit op te nemen in beleid.
- Ecosysteemdiensten op te nemen in beleid.
- De brug te slaan tussen economie en ecologie teneinde de biodiversiteit te versterken.
- Het beleid en de politiek te beïnvloeden.
- Het debat over natuur en landschap lucht te geven.
- Over langere termijn (>15 jaar) na te denken wat er op de zee afkomt aan claim, maar ook natuurontwikkeling en hoe om te gaan met.
- De discussie over natuur in gebiedsprocessen uit de kramp te halen.
- De natuur terug aan de mensen te geven.
- Het te gebruiken in beleidsprocessen, zowel rijk als in het gebied.
- De politieke besluitvorming te beïnvloeden.
- Met sectoren als bouw, zorg, recreatie.
- Politieke tegenstellingen zoveel mogelijk weg te masseren.
- Aan te sluiten bij ieders verschillende belevingen van natuur.
- Beter in gesprek te kunnen gaan → helpt mij anderen te begrijpen en helpt mij uitleggen.
- De blik van betrokken beleidsmakers te verruimen en dat met name door de beleefbare natuur in beeld te krijgen van deze mensen.
- Verder te bouwen aan een visie op natuurbeleving waarmee de natuursector zich als sector_veel sterker kan positioneren in het maatschappelijk en politiek debat.

- Om de (bijzondere house) van natuurbeleid/ontwikkeling naar de huidige maatschappelijke/politieke situatie zichtbaar te maken voor de belangrijke spelers in het spel.
- Inspireren en aansluiten op natuurbeelden van mensen/organisaties.
- Aangeven dat keuzes ertussen nodig zijn → alloceren van richtlijnen.
- Bepaalde systeem veranderingen die noodzakelijk zijn voor de duurzame ontwikkeling van Nederland te duiden.
- In mijn werk meer creativiteit los te maken voor groene gebiedsontwikkeling.
- Bij de nieuwe provincierol (=R.O. beleid van rijk overnemen) ook ruimte voor (delta)natuur onder de aandacht te krijgen.
- Een bredere visie te ontwikkelen over wat met een gebied kan.
- Visie over natuur in de toekomst op gebiedsontwikkeling (er wordt weinig over binnen water gesproken).

Ik hoop daarmee te bereiken dat...

- Natuurbeleid te ontwikkelen dat dichtbij mensen/politiek staat, meer draagvlak heeft daarmee een beter doelbereik.
- Er met minder beschikbaar geld (niet alleen bij overheden) toch resultaat kan worden behaald.
- Het dure natuurbeheer van cultuur-natuur overbodig wordt, natuurbeleid weggaat bij landbouw en terugkomt bij ruimte.
- Nieuwe kansen en partners in beeld komen.
- DLG sterker wordt in het ontdekken, zien en oppakken van nieuwe ontwikkelingen en kansen rond 'functionele' natuur/ecosysteemdiensten etc.
- Nieuw elan bij provincies, bedrijven om natuur te ontwikkelen, (af te ronden), te gebruiken en te beheren. En dat de Natuurverkenningen niet in een la verdwijnen.
- Daadwerkelijk de kwaliteit van natuurlijke systemen in de gebieden te versterken en af te spreken wie voor welk stukje het voortouw neemt/heeft. Aansluitend bij de behoeften in de regio's en als hoedanig herkend en beleefd.
- Duidelijk maken dat natuur een product van veel spelers is en dat die spelers daar met een integraal beeld/doel aan kunnen werken.
- Nederland een fijner land s om in te leven en een fijn land blijft.
- Het systeemdenken meer op de agenda komt.
- Vanuit de (on)mogelijkheden van het ecosysteem geografie specifieke natuurlandschappen te creëren zijn.
- Natuur die aangelegd is, beheert wordt meer functies samen passen, waardoor ook duidelijke keuzes worden gemaakt wat kan waar samen en wat niet.
- Er een bredere discussie wordt gewend, niet over geld en bezuinigingen, maar over wat natuur voor ons betekent.
- Onjuiste denkbeelden daarmee verdwijnen en er een consistent beleid wordt geformuleerd, mede gebaseerd op nieuwe inzichten en maatschappelijke ontwikkelingen.
- Gelijkgestemde beelden ontstaan waardoor "harmonieuze" ontwikkeling mogelijk is.
- Bewustwording van de betekenis van de omgeving (en natuur daarin) te versterken. Van natuur naar omgeving en omgekeerd.
- Belang natuur+LS wordt gezien in Utrecht.
- De natuur een vanzelfsprekende plaats krijgt in de maatschappij waarop niet wordt afgewenteld.
- De noodzaak voor behoud van biodiversiteit in combinatie met beleefbare natuur te laten zien.
- Minder gedacht gaat worden in hokjes en wij-zij.
- Natuur Rental plaats vindt in zee.
- Mensen zelfverantwoordelijkheid voor natuur willen nemen.
- Er draagvlak voor natuur ontstaan.
- De natuurverkenning echt gebruikt wordt en niet in de la beland.

- De overheid met nieuw elan en patijdbreed de groene kwaliteit van Nederland gaat bevorderen.
- Meer begrip voor elkaars handelen door meer aandachtuitwisseling voor achterliggende waarden.
- De bereidheid van mijn gemeentebestuurders om een rol te nemen in het regionale omgevingsbeleid toeneemt.
- Er meer (politiek) draagvlak komt voor natuur.
- Er een minder rigide natuurbeleid komt in dit land. Natuur van en voor mensen. Omgeving/regio meer betrokken. Meer multifunctionaliteit. Integere relatie economie-natuur.
- Het negatieve beeld van recreatie in de natuur en landschap te doorbreken en de mogelijke, nee aanwezige meerwaarden mee te laten wegen bij plannen en uitvoering.
- De natuurbescherming haar gemeenschappelijk belang beter kan behartigen (richting politiek/beleid) en een aantrekkelijk partner wordt voor ontwikkeling en beheer voor gebieden met hulp van andere actoren (bedrijfsleven, burgers, landbouw, recreatie).
- Bewustwording van de grote sociaaleconomische betekenis van natuur stijgt en aanleiding in de kwaliteit (leef)omgeving te verbeteren.
- Onderling begrip komt → vergroten draagvlak.
- Realiseren natuur die noodzakelijk is voor biodiversiteit → vitale + beleefbare + functionele natuur. En combinaties daarvan.
- Landschap en verstedelijking elkaar gaan versterken.
- Overall voldoende leefkwaliteit voor en door de gebruikers wordt gerealiseerd.
- Er nieuwe coalities ontstaan en nieuwe (vernieuwde) landschappen ontstaan die mensen het plezier bieden van natuurbeleving, gezond bewegen en simpelweg buiten zijn.
- Meer ruimte met minder gebouwen, voor natuur.
- Er een passend beleid kan worden gevormd waar iedereen tevreden mee kan zijn. (breed gedragen).
- Meer samenwerking tussen partijen/bedrijven/regionale overheden + meer draagvlak creëren bij de consument.

WAT ik daarvoor nodig heb is...

- Sprekende en compacte boodschappen die aansluiten bij actuele maatschappelijke en politieke discussies en opgaven..
- Eén geluid uit de Nb-organisaties en de TBO's
- Duidelijkheid in beeld (in NVK2011) wat de consequenties van keuzes zijn.
- 'Road map' naar realisering van streefbeelden.
- Niet alleen richting 2040, maar prioriteit ook op kortere termijnen die aansluiten bij kijk van nieuwe (commerciële) partners.
- Publiek debat a) onder experts b) ook onder, met participatie van bestuurders, politiek en 'burgers'.
- Organisatiekracht en financiering (samenwerking met PBL + bedrijfsleven).
- Heldere taal(weg van beleidsstemmen in vaktermen).
- Integrale gebiedsgerichte aanpak (gebiedsconcessies?).
- Flexibiliteit in ruimte en tijd, beleidsruimte.
- Regels opschonen voor pragmatische aanpak gericht op kansen benutten en resultaat.
- Tijd merken, tijd is belangrijk instrument. Tijdsdruk contraproductief.
- Fora etc.
- Een aansprekende tekst om te lezen, veel beelden.
- Een lang leven, schriftpapier, creativiteit en positiviteit.
- Andere partijen.
- Een visie op rechten, zodat afspraken kunnen worden gemaakt.
- Duidelijk beleid uit diverse overheden.

- Heldere denklijnen en heldere beelden die de verbeelding prikkelen.
- Goede vertaling van natuurverkenning naar beleidskeuzes.
- Goede en duidelijke boodschappen.
- Stellingname!
- In de lijn van de huidige politieke denkrichtingen.
- Een integrale benadering van alle partijen, geen 'one issue' in steek.
- Discussie organiseren. Regelmatig de tussenstand publiceren.
- Een halve dag sessie 'kijkrichtingen' met Rijk+Petra.
- Een paragraaf goede voorbeelden van ecosysteemdiensten + baten in de Natuurverkenning.
- Inzicht in de belangen van andere sectoren waarbij natuur een meerwaarde aan betrekken.
- Soms een paar andere voorbeelden bij figuur 3.1 aanpassen → géén goed voorbeeld. Ook fig. 2.3 graag een ander voorbeeld.
- Een dun, overzichtelijk en toegankelijk boekje.
- 4 kijkrichtingen over zee.
- Groter draagvlak recreanten.
- Dat de natuurverkenning wordt herkend en erkend door meerdere mensen partijen en zeker.
- Regie!
- Beleidsmaker/actoren die enthousiast zijn.
- Van Jack de Vries (of zo) een geformuleerde communicatiecampagne over de NVK.
- Een platform om elkaar te ontmoeten, zonder directe belangen/posities in bestaande projecten.
- Een dieper inzicht in de waarde van de natuur als je scenario 4 als uitgangspunt neemt en waarom scenario 1 deel uitmaakt.
- Communicatiemiddelen (website(s), brochure(s), gesprekken/bijeenkomsten met mensen met een andere visie op de fysieke ruimte).
- Meer flexibiliteit in het natuurbeleid.
- Een ander grondbeleid.
- Aanknopingspunten om het negatieve beeld van recreatie in de natuur en landschap te doorbreken en de mogelijke, nee aanwezige meerwaarden mee te laten wegen bij plannen en uitvoering te laten zien in de NVK.
- De weet van mensen die dor jullie bij de totstandkoming zijn ingeschakeld; met name de ministerieambtenaren want die moeten nu gaan zorgen voor doorwerking bij lagere overheden.
- Een open mind bij de sector zelf en respect, waardering en vertrouwen bij andere actoren, gebaseerd op die gemeenschappelijke visie. We hoeven het niet meteen eens te zijn; we moeten elkaar wel zien te vinden.
- Sociaaleconomisch en politiek relevante/effectieve onderbouwing argumentatie.
- venster uitwerkingen op regionaal vlak.
- uitwerken van nieuw financieringsinstrumentarium andere grondmarkt (scheiden eigendom + rechten).
- Kaders vanuit overheid blijven nodig.
- Leiderschap en doorzettingsvermogen, passie voor het collectieve belang en een gezonde samenleving.
- Een onderbouwing voor het besef dat de ruimtelijke ordening meer in dienst van ontwikkeling mag werken i.p.v. controleren en behouden.
- Dit soort bijeenkomsten ter inspiratie.
- Veel visie over toekomstig gebruik en mogelijkheden.
- Goede communicatie en sociaal netwerk (meetings).

WIE ik daarvoor nodig heb...

- Brede betrokkenheid en positieve energie van relevante partijen.

- Sterke TBO's als marktpartij (en niet langer als semi-overheidsinstelling).
- Voor ontwikkelingsvisie zou ik wel een gesprek met NVK2011 team.
- Provincies, natuurorganisaties, EL&I, directie NLP. Maar input van bijvoorbeeld gemeenten, landbouw, ed. kan erg verfrissend werken.
- Provinciale bestuurders, PBL, TBO's.
- Partners (mensen, bedrijven in de maatschappelijke organisatie, regiokennis, overheden).
- Den Haag en Brussel voor opschonen regelgeving. Goed nadenken gedragsmechanismen ↔ regels.
- O.a. de stakeholders die nu nog niet in het proces zijn vertegenwoordigd.
- Iedereen.
- (lokale) marktpartijen → opzetten proeftuinen?
- Vrije denkers en praktijkmensen.
- Partijen die ook doelen (anders dan natuur) in hetzelfde gebied willen realiseren en die belang bij natuur hebben.
- Een bewindspersoon die ruimte geeft voor een oproept tot nadenken over een vernieuwd natuurbeleid.
- Heel veel, maar in mijn geval als eerste de provincie.
- Maatschappelijke organisaties, politiek, Tweede Kamer en het bedrijfsleven.
- Publieke eenduidige regie. Duidelijke kaders, vrije invulling.
- Discussieorganisatie, betrokkenen uit diverse organisaties.
- Rijk + Petra.
- De bestuurders van de provincie Utrecht.
- Nieuwe "vrienden" die partners kunnen zijn in het behoud en de versterking van de Natuurverkenning in Nederland.
- Goede presentaties door ambassadeurs voor deze Natuurverkenning → Ed Nijpels, Bosschop (?), Jorritsma, politieke personen.
- Een visserij die verduurzaamt en 'gesloten gebieden' accepteert.
- Een actuele recreatiesector.
- Regionale overheden (provincies) en natuur- en milieuorganisaties, dus meer dan de TBO's.
- Overheden lef en visie.
- Enthousiaste beleidsmakers/partners.
- De NB-organisaties, die boeren, de bouwers en de slopers.
- Constructieve, enthousiaste mensen uit de bouw, zorg en recreatie.
- PBL, provincies, stakeholders (mensen die de functie zien van natuurlandschap), denktanks die instrumentele veranderingen gaan bewerkstelligen en verlichte natuurbeschermers.
- Mensen die de vertaalslag kunnen maken én communiceren.
- Provinciale bestuurders, LTO, TBO's, FPG, boeren, burgers, natuur- en recreatie NGO's etc.
- Andere departementen van het Rijk. (J&M,BZK) voor een ander grondbeleid.
- Eerst rijksambtenaren en dan verder.
- Zijn allereerst de partners in de natuurbescherming. Actoren op gebieds en provinciaal niveau om uit te voeren. Het Rijk moet consistente en betrouwbare leden leveren en regie voeren en daarin de publieke waarden beschermen.
- Iedereen die een dergelijk verhaal met overtuiging kan brengen.
- Verbreden van speelveld naar investeerders. Multisectorale samenwerkingsverbanden en betrokken burgers.
- Een multidisciplinaire groep mensen die afhankelijk van de opgave meedenken aan nieuwe mogelijkheden i.p.v. Zich te laten beperken door bestaande beperkingen (dus deelnemers NVK 2011)
- Wethouders met lef. Gebiedscoöperaties, provincies met visie.
- Alle actoren voor een breed gedragen interactief beleid.
- Bedrijfsleven, regionale overheid, overheid, consument.

Extra opmerking

- Voor de korte termijn is het van belang dat de NVK 2011 goed geagendeerd wordt in het langer politiek debat, waarna vervolgens EL&I op een goede brede manier aan de slag kan. Gevaar dat EL&I opdracht krijgt om vooral politiek wenselijke aanbevelingen op te pakken (korte termijn, electoraal).
- Met groot belang dat overheid een goede R.O. kan/wil blijven voeren.

Bijlage 3 Werkwijze Open Space

Doel

Open Space is een werkwijze die een grote mate van interactie tussen deelnemers bewerkstelligt. Ook helpt de aanpak om leden van een groep, sector of netwerk warm te laten lopen voor een bepaalde verandering of actie.

Wat is het?

De bedenker van 'Open Space Technology' (Harrison Owen) had de ervaring dat in workshops, de pauzes vaak het meest gewaardeerd werden. En waarom? In de pauze praat men met diegene waar men echt mee wil praten en over een onderwerp waar men echt over wil praten. Als het voldoende is loopt men door naar iemand of iets anders. In feite is een OST sessie een goed gestructureerde koffiepauze. De deelnemers bepalen zelf de agenda en bepalen ook zelf met wie ze daarover praten en hoelang. De discussiegroepen zijn zelf sturende groepen zonder discussieleider.

Open Space Technology maakt het mogelijk dat grote groepen van mogelijk wel 1000 mensen interacteren. Diversiteit is hierbij belangrijk. Verder kan iedereen die betrokken is bij het vraagstuk dat op tafel ligt deelnemen.

Principes

Harrison Owen benoemde voor zijn aanpak vier principes en één wet. De principes zijn:

- Wie er komen zijn de juiste mensen.
- Wat er gebeurt is het enige dat kon gebeuren.
- Wanneer het begint is het juiste moment.
- Wanneer het voorbij is het voorbij.

Wet van de twee voeten: Als deelnemer dien je je voeten te gebruiken om weg te lopen op het moment dat je bij een discussie zit die niet interessant is en/of waar je niets aan bij kunt dragen.

Hoe passen we het toe vandaag?

1. Centrale gespreksleider introduceert Open Space als werkwijze en benoemt kort de ingediende thema's.
2. Rond de thema's vormen de deelnemers zelf groepen.
3. Degene die het thema ingebracht heeft: 1) introduceert het thema in de groep en 2) zorgt ervoor dat er iemand is die een kort verslag van de discussie maakt op de computer. NB: leden van projectteam Natuurverkenning zijn hiervoor beschikbaar.
4. Er vinden 2 discussieronden plaats.
5. Na de discussie wordt de laatste hand gelegd aan de verslagen.